

בלי שגרת לימודים: הפגיעה בזכות לחינוך של ילדים פלסטינים בגדה המערבית

כתיבה: עו"ד רעות שאער

תודות: למתמחות סאלי מ"י ומישל אמזלק ולרכז השטח מוהנד ענאתי

תוכן העניינים

2	פתח דבר.....
2	מערכת החינוך ברשות הפלסטינית – התמודדות עם משברים מצטברים.....
3	המשבר הנוכחי – קריסה כלכלית ואלימות צבאית ולאומנית כחסם בפני השכלה.....
6	מחסומים וסגירת דרכים.....
9	חוסר ביטחון ואלימות צבאית ולאומנית.....
12	הריסת בתי ספר.....
	הזכות לחינוך, חובותיה של ישראל ככוח כובש וזכויותיהם של ילדים מוגנים לחינוך בשטח
13	כבוש.....
14	סיכום.....

פתח דבר

פגיעה בחינוך של ילדות וילדים חמורה במיוחד, משום שהנזק שהיא גורמת אינו מוגבל להווה. שנות ילדות ושנות לימוד אינן ניתנות להשבה: ילד או ילדה שנמנעת מהם האפשרות ללמוד באופן סדיר, לרכוש מיומנויות, להתפתח ולממש את יכולותיהם עלולים לשאת את השלכות הפגיעה למשך כל חייהם. היא תשליך על עתידם המקצועי, על יכולות ההשתכרות שלהם, על מקומם בחברה ועל אפשרויות הבחירה שיהיו פתוחות בחייהם. כאשר הפגיעה בחינוך קשורה לזהותם הלאומית, האתנית או הקבוצתית של הילד או הילדה, נוסף לה ממד חמור במיוחד של אפליה: לא רק הזדמנויותיו של הילד נפגעות, אלא גם זכותו ליהנות מאותן אפשרויות להתפתח ולבנות את עתידו כמו ילדים אחרים. שנות לימוד ושנות ילדות שנגזלות בשל מדיניות אלימה ומפלה – לעולם לא יחזרו.

ההיסטוריה מלמדת עד כמה חינוך יכול לשמש גם זירה של שליטה והדרה. הדוח שבפניכם מתאר כיצד מערכת החינוך שנבנתה בגדה לאורך שלושה עשורים, והגיעה להישגים משמעותיים, נשחקה בהדרגה, וכיצד מאז אוקטובר 2023 היא הולכת ומצטמצמת, הולכת ונעלמת. עבור ילדים פלסטינים רבים, האפשרות ללמוד באופן סדיר, רציף ובטוח הפך לחריג.

הדוח יפתח בהתפתחותה של מערכת החינוך הפלסטינית ובהישגים שהשיגה בהרחבת הנגישות לחינוך בגדה. הוא יעבור לתיאור המנגנונים הפוגעים ביכולת לקיים מערכת חינוך בכלל, וסדירה בפרט, מאז אוקטובר 2023: הגבלות תנועה וסגירת דרכים, פעילות צבאית ופשיטות, אלימות מתנחלים, הריסה ואיום בהריסה של בתי ספר, והמשבר הכלכלי והפיסקלי שפגע במשקי הבית וביכולתה של הרשות הפלסטינית לשלם למורות ולמורים. באמצעות נתונים ועדויות של אנשי חינוך והורים הדוח יבחן לא רק כמה ימי לימוד אבדו ואילו חומרי לימוד הושמטו, אלא את ההשלכות של אלה על הילדים עצמם, ואת הפגיעה בזכותם לחינוך ולשוויון. לבסוף יבחן הדוח את אחריותה של ישראל, ככוח הכובש, לפגיעה זו, ויעמוד על חובותיה להבטיח את מימוש הזכות לחינוך לתלמידי השטחים שבשליטתה.

מערכת החינוך ברשות הפלסטינית – התמודדות עם משברים מצטברים

עם הקמת הרשות הפלסטינית בשנת 1994 הועברה לידיה האחריות לניהול מערכת החינוך בגדה המערבית וברצועת עזה. בתוך כמה שנים הוקמה מערכת חינוך פלסטינית רחבת היקף: לראשונה הונהגה תכנית לימודים פלסטינית מאוחדת, הוקמו מאות בתי ספר, פותחו מנגנוני תכנון וניהול והוכשרו מורים ומנהלים. הנגישות לחינוך השתפרה משמעותית: שיעור ההרשמה לחינוך היסודי עלה מ-87.5% ב-1994 ל-92.2% בשנת 2000, ובשנים מאוחרות יותר הגיע שיעור ההשתתפות ל-96.9 אחוזים – השתתפות מלאה כמעט.¹ מספר התלמידים בבתי הספר גדל מכ-618 אלף בשנת הלימודים 1994-1995 לכ-866 אלף בשנת 2000, וב-2010-2011 כבר למדו כ-1.14 מיליון תלמידות ותלמידים ב-2,647 בתי ספר בגדה וברצועה.²

המערכת הפגינה חוסן והישגים מרשימים: מחקר של הבנק העולמי מ-2014 מצא שתלמידים פלסטינים בבתי הספר של אונר"א בגדה, בעזה ובירדן השיגו במבחנים בינלאומיים תוצאות טובות יותר מתלמידים במערכות ציבוריות מקבילות.³ ההישגים הגבוהים יוחסו בין היתר להכשרת מורים,

¹ OECD, *PISA 2022 Results (Volumes I and II) – Country Note: Palestinian Authority* (5 December 2023).

² World Bank, *West Bank and Gaza: Education Sector Analysis – Impressive Achievements under Harsh Conditions and the Way Forward to Consolidate a Quality Education System* (7 September 2006).

³ World Bank, *Learning in the Face of Adversity: The UNRWA Education Program for Palestine Refugees* (October 2014), Report No. 92391.

למנהיגות המקומית, לשימוש אפקטיבי בזמן ההוראה, למעורבות חברתית ותמיכת הורים וקהילה ולתחושת המסוגלות של התלמידים.

הישגים אלה צמחו בתוך מציאות של חוסר יציבות ופערים משמעותיים, כאשר שגרת הלימודים והתלמידים נותרו חשופים שוב ושוב לפגיעות בדפוסים שונים. במהלך האינתיפאדה השנייה נבלמה העלייה בשיעורי ההרשמה, וב-2006-2007 ירד שיעור ההרשמה לחינוך היסודי בגדה ל-82.7%⁴. בעשור האחרון דווחו שיעורי נשירה גבוהים, בעיקר בקרב בנים מגיל 15 ומעלה, על רקע מצוקה כלכלית והצורך לצאת לעבוד; ילדים עם מוגבלויות נמצאו בסיכון גבוה להישאר מחוץ למערכת; ופערים הקשורים למצב כלכלי, למיקום גיאוגרפי, למגדר ולחשיפה לאלימות הכתיבו במידה רבה את השתתפותם בלימודים ואת עתידם האקדמי של ילדים ובני נוער.⁵

ישראל והכיבוש תרמו את שלהם. לאורך השנים המשיכו הגבלות תנועה, פעילות צבאית, סגרים, אלימות מתנחלים, הריסות ואיומים בהריסה של בתי ספר לפגוע בגישה לחינוך, במיוחד בשטח C ובירושלים המזרחית.

אחד המאפיינים המרכזיים של מערכת החינוך הפלסטינית הוא תלותה בתקציב הציבורי של הרשות הפלסטינית, ובמיוחד בכספי הסילוקין שמעבירה ישראל לרשות, בהתאם לפרוטוקול פריז. לפי הבנק העולמי, כספי הסילוקין מהווים כ-60%-70% מהכנסות הרשות הפלסטינית. עיכובם יוצר משבר מזילות מתמשך, שפוגע בראש ובראשונה ביכולתה של הרשות לשלם משכורות לעובדי הציבור, ובכללם עשרות אלפי מורות ומורים.

משנת 2020 ואילך נקטע הרצף החינוכי פעם אחר פעם, ועלה קושי של ממש ומחסור במשאבים שיאפשרו להשלים את החסר או להציע חלופות, וזאת בפרט ביחס לתלמידים מאזורים מרוחקים מהמרכזים העירוניים, ולמי שמצבם הכלכלי היה לא יציב. מגפת הקורונה הביאה לסגירה ממושכת של מוסדות חינוך ולמעבר ללמידה מרחוק. העוני והפערים הדיגיטליים, הנובעים בין היתר ממגבלות שמטילה ישראל על הקמת תשתיות חשמל ואינטרנט בגדה, הגבילו מאוד את יכולתם של ילדים רבים ללמוד בבית. במחצית הראשונה של 2023 שובשו הלימודים בגדה בשל שביתות שנערכו על רקע תשלום חלקי של שכר המורים.

ערב שבעה באוקטובר הייתה מערכת החינוך הפלסטינית רחבת היקף, פרי של שלושה עשורים של בנייה והתרחבות, אך במקביל – מערכת פגיעה, שצברה שנים של הפרעות חוזרות לרצף החינוכי.

המשבר הנוכחי – קריסה כלכלית ואלימות צבאית ולאומנית כחסם בפני השכלה

הקריסה הכלכלית

המשבר הנוכחי פגע ברשות פלסטינית שמצבה הפיסקלי היה שברירי עוד קודם לכן. לאורך השנים סבלה הרשות מגירעונות כרוניים, ירידה בסיוע הבינלאומי ומחסור במקורות מימון, ובמקביל נותרה תלויה במידה רבה בכספי הסליקה – מסים שישראל גובה עבורה מכוח פרוטוקול פריז. מבנה זה מותיר חלק מרכזי מהכנסות הרשות תלוי בהעברה חודשית של כספים שבשליטת ישראל.⁶

⁴ Susan Nicolai, *Fragmented Foundations: Education and Chronic Crisis in the Occupied Palestinian Territory*, UNESCO International Institute for Educational Planning (IIEP) & Save the Children UK, 2007.

⁵ UNICEF State of Palestine & Ministry of Education and Higher Education, *State of Palestine: Country Report on Out-of-School Children*, July 2018.

⁶ World Bank, *West Bank and Gaza Economic Update*, June 2025, p. 3

עם כניסת הממשלה הנוכחית הוחרפה מדיניות הקיזוז והעיכוב של כספים אלה. בינואר 2023 החליטה הממשלה על צעדים נוספים נגד כספי הרשות, וב-8 בינואר חתם שר האוצר בצלאל סמוטריץ' על העברת 139 מיליון ש"ח מכספי הסליקה לפיצוי נפגעי טרור;⁷ במהלך המחצית הראשונה של אותה שנה כבר דווח כי היקף הקיזוזים לפי החקיקה הקיימת הוכפל.⁸

כבר בנובמבר 2023 נקלעה הרשות לקשיים תזרימיים ולאי יכולת לשלם משכורות. בתגובה לכך הוצא צו המאפשר לעובדי ציבור לעבוד יומיים בשבוע בלבד במקום חמישה, עד שיתייצבו התשלומים. בהתאם, לאורך שנת הלימודים 2023-2024 הוגבל הלימוד הפרונטלי של יותר מ-600,000 תלמידים בבתי ספר ציבוריים ליומיים בשבוע בלבד, ופתיחת שנת הלימודים 2024-2025 נדחתה.⁹

מאז אוקטובר 2023 העמיקה ישראל את הניכויים החודשיים מכספי הסילוקין, שהם מקור ההכנסה המרכזי של הרשות הפלסטינית, ביותר מ-50%. הניכויים הגיעו בממוצע ל-460 מיליון ש"ח בחודש, לעומת כ-200 מיליון ש"ח קודם לכן.¹⁰ לניכויים אלה התווספו "קיזוזים" שונים, בהיקף של עשרות מיליוני שקלים בשנה, כפועל יוצא של חקיקה ביטחונית לתפיסת כספים שנטען שהם "כספי טרור".

לכך התווספו הסגר על הגדה, שהוכרז בשבעה באוקטובר 2023 ושעומד בתוקפו עד היום, שמשמעותו היא מניעה כמעט גורפת של כניסת עובדים פלסטינים לישראל, ופגיעה אנושה בשוק העבודה ובכלכלה הפלסטינית בכלל. הסגר הוביל לזינוק באבטלה ובמדדי העוני, ולירידה בצמיחה הכלכלית ברשות.¹¹

בשנת 2025 נוסף לכך גם צמצום הסיוע האמריקאי: הקפאת סיוע החוץ שעליה הורה ממשל טראמפ בינואר אותה שנה הביאה לעיכוב ולביטול של תוכניות לסיוע בתחום החינוך בגדה ובעזה, ובמהלך השנה הפסיקה USAID את מרבית פעילותה באזור, לרבות כלל התוכניות שלה בתחום החינוך.¹²

אלימות מתנחלים והצבות מחסומים באזורים נרחבים בגדה לקחו גם הם חלק מרכזי בשיתוק הכלכלה, בצמצום אפשרויות התעסוקה, בפגיעה במשקי העבודה והייצור, בחקלאות ובביטחון הכלכלי הכולל של משפחות, קהילות וכפרים. כל אלה השליכו באופן קריטי גם על הכנסות הרשות הפלסטינית ועל יכולתה לתפקד.

⁷ International Monetary Fund, West Bank and Gaza: Report to the Ad Hoc Liaison Committee, 8 September 2023, para. 5 and n. 3.

⁸ Government of Israel, Prime Minister's Office, Prime Minister Benjamin Netanyahu's Remarks at the Start of the Weekly Cabinet Meeting, 8 January 2023; Reuters, 8 January 2023.

⁹ World Bank, Impacts of the Conflict in the Middle East on the Palestinian Economy (April 2025) page 15.

¹⁰ World Bank, Palestinian Emergency Financing Facility – Fourth Additional Financing, Project Paper, Report No. PPIAF000243, 23 September 2025, p. 1, para. 2.

¹¹ World Bank, The Palestinian Emergency Financing Facility: Fifth Additional Financing, Project Paper, Report No. PPIAF000273, 2 December 2025, pp. 1–2; International Labour Organization, The Situation of Workers of the Occupied Arab Territories, ILC.112/DG/APP, 2024, paras. 27–28.

¹² Executive Order 14169, Reevaluating and Realigning United States Foreign Aid, 20 January 2025; Congressional Research Service, The Palestinians: Overview, Aid, and U.S. Policy Issues, IF10644, updated 15 April 2025; U.S. Government Accountability Office, West Bank and Gaza: State's Reporting on UN Efforts to Address Problematic Textbook Content Had Gaps Before Funding Ended, GAO-26-107708, January 2026.

כתוצאה מהמשבר הפיננסי החלו שיבושים חמורים בתשלום שכר המגזר הציבורי בגדה, בין היתר בתחום החינוך: כבר מאוקטובר 2023 שולמו משכורות המורים ואנשי החינוך באופן חלקי בלבד, ובמקרים מסוימים לא שולמו כלל.¹³ יצוין כי שכר המורים המועסקים במערכת החינוך הציבורית ברשות נמוך ממילא, ועומד על כ-830 דולר לחודש¹⁴ למשרה מלאה.

דיווח המתאם ההומניטרי של האו"ם (OCHA) מאוגוסט 2023 – עוד לפני המלחמה – תיאר תלמידים בגדה שהפסידו שבועות שלמים של לימודים בשל שביתות ובשל מבצעים של כוחות ישראליים במחנות הפליטים. לכן, כאשר החל המשבר שלאחר שבעה באוקטובר, הוא פגע בילדים שכבר עברו כמה שנות לימוד קטועות, וצברו פערי למידה משמעותיים.

כדי לנסות ולרכך את הפגיעה בשירותי החינוך, בפברואר 2024 החל הבנק העולמי להעביר לרשות מימון רטרואקטיבי לחלק משכר עובדי החינוך בגדה, אך גם בסיוע זה לא היה כדי לגשר על הפער התקציבי: בין ינואר למאי 2025 הצליחה הרשות לשלם עד 70% בלבד משכר עובדי הציבור, כאשר השכר למגזר החינוך לבדו הגיע ל-0.97 מיליארד ש"ח באותה תקופה – כ-48% מכלל הוצאות השכר של הרשות.¹⁵ למעשה, המשכורות ששולמו במסגרת הסיוע לחודשים יוני-אוגוסט 2025 כיסו 50%-60% בלבד מהשכר החודשי.¹⁶ על רקע זה שילמה הרשות במשך חודשים 60% בלבד משכר המורים, מה שהוביל לשביתות מורים רחבות נוספות ברחבי הגדה במהלך המחצית השנייה של 2025. שביתת אנשי החינוך האחרונה, בינואר 2026, הובילה לסגירה זמנית של כמחצית מבתי הספר בגדה.¹⁷

המשבר הכלכלי פוגע ביותר מ-50,000 מורות ומורים ובמעל 813,000 תלמידות ותלמידים בגדה המערבית, שאינם זוכים לממש את זכותם לחינוך ראוי ושוויוני.¹⁸ כתוצאה ממנו צומצמו דרסטית ימי הלימוד: בבתי ספר רבים בגדה לומדים תלמידים שלושה ימים בשבוע בלבד, לעתים רק ארבע עד חמש שעות. תוכנית הלימודים בערבית צומצמה מ-15 יחידות בסמסטר לשש יחידות בלבד, על אף השלכות חמורות על יכולות הקריאה של התלמידים.

באסמה ח', מורה ותיקה לתלמידי כיתות י'-י"ב בבית ספר ציבורי בבית איבא, ואם לשתי בנות:

"מערכת החינוך אינה מתנהלת באופן סדיר מאז הקורונה, והיו סמסטרים שבהם התלמידים כמעט שלא למדו. בשנת הלימודים האחרונה, כאשר התקיימו לימודים פרונטליים, הם התקיימו יומיים או שלושה בשבוע בלבד.

לא קיבלתי משכורת מלאה כבר יותר מחמש שנים. המצב משפיע גם על בנותי: אף שאחת מהן בכיתה י' והשנייה בשנת התהוג'יה, לא יכולתי לרכוש עבורן מחשבים ללמידה. הן נאלצו לצפות בתורות בשיעורים מוקלטים באמצעות המחשב

¹³ The World Bank, Project Paper on a Proposed Additional Grant for the Palestinian Emergency Financing Facility: Sixth Additional Financing, Report No: PPIAF000332 (April 17, 2026), page 14.

¹⁴ Jacob Magid, "Palestinian teachers strike over slashed salaries as Israel continues withholding PA funds," The Times of Israel (February 17, 2026).

¹⁵ The World Bank, Project Information Document (PID) - Palestinian Emergency Financing Facility: Additional Financing Request 4, Report No: PIDIAF0223 (September 18, 2025), page 5

¹⁶ The World Bank, Project Paper on a Proposed Additional Grant for the Palestinian Emergency Financing Facility: Sixth Additional Financing, Report No: PPIAF000332 (April 17, 2026), page 5

¹⁷ Charlotte Ritz-Jack, "The War on Palestinian Schools," Jewish Currents (July 7, 2026),

¹⁸ American Federation of Teachers (AFT), Governments Must Not Use the Withholding of Salaries as a Weapon Against Teachers (July 18, 2026)

היחיד שבו השתמשתי גם אני להוראה. כמורה, הקלטתי שיעורים גם עבור תלמידים שמשפחותיהם לא יכלו לרכוש מחשב.

הפגיעה בתלמידים אינה רק לימודית. אין להם מסגרת רציפה, המוטיבציה נפגעה וקשה להם להתרכז. הם חיים במציאות שבה גם מי שמסיים ללמוד מתקשה למצוא עבודה, ולכן רבים שואלים את עצמם לשם מה ללמוד. בשנת בחינות התהג'יה, שבה לתוצאות הלימודים יש השפעה מכרעת על עתידם, קבוצת מורות ואני קיימנו בהתנדבות שיעורים פרונטליים בזמננו הפרטי.

גם עצם ההגעה לבית הספר אינה מובנת מאליה. שינויים במחסומים ופשיטות של הצבא גורמים לאיחורים, ולעיתים אני משאירה את בנותי בבית מחשש לביטחון. במקביל, בתי הספר נאלצים לוותר על פעילויות חינוכיות ולהצטמצם יותר ויותר. בעבר קיימנו תחרויות ופעילויות העשרה. כיום אפילו המשאבים הבסיסיים הולכים ומצטמצמים."

ע"ב, תושב אזור רמאללה ומורה להיסטוריה זה 13 שנים:

"הלימודים אינם מתקיימים באופן סדיר כבר כחמש שנים – בגלל הקורונה, שביתות, מלחמות וסגרים. התוצאה היא פערים קשים בקריאה ובכתיבה. הבת שלי סיימה כיתה א' בבית ספר ציבורי בלי שליטה מספקת באותיות בערבית ובאנגלית, למרות שאשתי ואני עקבנו אחר לימודיה לאורך השנה.

גם הדרך לבית הספר הפכה לחלק מהבעיה. נסיעה שבעבר ארכה כ-20 דקות אורכת כיום כשעה וחצי במקרה הטוב, בגלל מחסומים וחיפושים. הדרך עוברת בין התנחלויות, ורק לאחרונה הוצתו כלי רכב בכביש שבו אני נוסע מדי יום.

אנחנו שוקלים להעביר את בתנו לבית ספר פרטי, אבל שכר הלימוד עלה מאוד. כך נוצרים פערים ממשיים בין ילדים שמשפחותיהם יכולות לרכוש להם חינוך סדיר לבין ילדים שתלויים במערכת הציבורית."

ת.כ., תושב רמאללה, פנסיונר ואיש חינוך לשעבר:

"אני רואה הידרדרות משמעותית במערכת החינוך הציבורית ובהישגי התלמידים. כבר בתקופת הקורונה נפגע הרצף הלימודי, ובשנים האחרונות משבר משכורות המורים הביא לצמצום שבוע הלימודים לשלושה ימים בלבד. מורים נאלצים לעבוד בעבודות נוספות, ומגיעים לבית הספר עייפים ועם פחות זמן וכוחות להשקיע בתלמידים.

הפגיעה אינה מסתכמת באובדן שעות לימוד. נפגעים הרצף, המוטיבציה והיכולת לצבור ידע, במיוחד במקצועות הליבה. במקביל גדל הפער בינם לבין תלמידים בבתי ספר פרטיים, שממשיכים בדרך כלל ללמוד במתכונת מלאה. התלמידים שמצליחים להגיע לאוניברסיטה מגיעים עם פערים משמעותיים ועם פחות ביטחון ביכולותיהם.

אני חושש שאנחנו יוצרים מציאות שיהיה קשה מאוד לתקן. אחרי הקורונה ושנים של לימודים חלקיים, גדל דור של תלמידים עם פערי ידע, פחות מוטיבציה וללא הרצף והיציבות שבית הספר אמור לספק."

מחסומים וסגירת דרכים

לצד המשבר הפיסקלי, שפגיעתו בחינוך הציבורי היא מערכתית ורוחבית כמתואר לעיל, גם לפעולות צבאיות ולהגבלות תנועה יש השפעה קשה על מערכת החינוך בגדה. מאז שבעה באוקטובר 2023 החריפה ישראל באופן משמעותי את הגבלות התנועה של פלסטינים בתוך הגדה המערבית. לצד הצבת מחסומים ומכשולים חדשים, הוחמר השימוש במחסומים ובשערים קיימים, באמצעות סגירות תכופות, בדיקות ועיכובים והגבלת שעות המעבר, שבמקרים רבים אינם צפויים ולא ידועים למשתמשי הדרך.

נכון לאפריל 2026 תיעד OCHA 925 מכשולי תנועה בגדה – 43% יותר מן הממוצע השנתי בעשרים השנים שקדמו לכך. לפחות 459 מהם חוסמים, או מקשים על החיבור, בין יישובים פלסטיניים לבין הכבישים הראשיים בגדה, ומנתבים את התנועה לדרכים משניות וארוכות יותר. לצד המכשולים הקבועים, בשנת 2025 תועדו כ-2,000 אירועים נוספים של הגבלות גישה, ובהם הצבת מחסומים ניידים, איוש מחסומים חלקי, סגירת מחסומים ועיכובים ממושכים.¹⁹

להגבלות אלה יש השפעה ישירה על יכולתה של מערכת החינוך לתפקד ולקיים שגרת לימודים, והן מונעות מתלמידים, ממורים ומאנשי הצוותים החינוכיים להגיע אל בתי הספר מיישובים שונים. מחסומי קבע גורמים להארכת הדרך ולייקור הנסיעה באופן משמעותי. הסעות בתי הספר מושבתות לסירוגין, והמורים והתלמידים מתמודדים עם נסיעות ארוכות ויקרות, ועם חוסר ודאות מוחלט באשר ליכולתם להגיע למוסדות החינוך ובחזרה. מכשול תנועה אינו חייב להיות סגור באופן קבוע כדי למנוע גישה סדירה לחינוך: כאשר שער יכול להיסגר ללא התרעה, מחסום מאויש חלקי, מחסום נייד מוקם לפתע ובדיקות גורמות לעיכובים ממושכים, לא ניתן לדעת מראש כמה זמן תימשך הנסיעה, ולעיתים אפילו אם ניתן יהיה להגיע לבתי הספר כלל. OCHA ואשכול ארגוני הסיוע הפועלים בתחום החינוך ורווחת הילד (Education Cluster²⁰) מתעדים שוב ושוב איחורים ממושכים של תלמידים ומורים, הטרדת תלמידים ומורים בדרכם לבית הספר, וסגירת בתי ספר ומעבר ללמידה מרחוק – למי שיכולים לקחת בכך חלק – בשל הגבלות גישה.

כך למשל, באזור H2 בחברון צנחה הנוכחות בבתי הספר ב-25% מאז שבעה באוקטובר 2023 בשל הגבלות התנועה. הגישה אל שניים מבתי הספר היסודיים ששירתו את התלמידים בשכונת ג'אבר נחסמה בגדר תיל בתחילת המלחמה. כך קרה שילדות וילדים שהתגוררו דקות ספורות של הליכה מבתי הספר היסודיים נאלצו לצעוד למעלה משלושה קילומטרים, לחצות מחסום צבאי שנסגר בעת מתיחות ביטחונית, ולטפס בדרך תלולה ומסוכנת בבוקר ובערב על מנת להמשיך ללמוד. החסימה נעשתה ללא צו, מבלי לבחון את ההשלכות הצפויות על התלמידים, ובפועל הובילה לנשירה של עשרות מהם מהלימודים. משפחות שידן משגת העבירו את ילדיהן לבתי ספר פרטיים, אך רבים אחרים נותרו ללא פתרון. לאחר שהאגודה לזכויות האזרח הגישה עתירה בעניין, אישר הצבא לילדי השכונה לחצות את גדר התיל תחת השגחת חיילים בשעות הבוקר, אך עמד בסירובו לאפשר מעבר חזרה מבית הספר אל השכונה בערב. בית המשפט העליון לא מצא לנכון להתערב בהחלטה זו.²¹

אחמד ג'אבר, תושב חברון, אב לשלושה:

"יש לי שני ילדים בני 11-12, יש לי ילדה בת 6 שהייתה אמורה להתחיל השנה כתה א'... לפני המלחמה הילדים למדו בבית ספר זיאד ג'אבר... בשנה הקודמת, הילדים לא הלכו לבית ספר בגלל חסימת המעבר. קודם הילדים הלכו ארבע-חמש דקות מהבית לזיאד ג'אבר לפני חסימת הדרך בגדר התיל. עכשיו הם צריכים לרדת

¹⁹ OCHA: Movement and Access in the West Bank, April 2026.

²⁰ <https://www.educationcluster.net/country/occupied-palestinian-territory>

²¹ בג"ץ 42101-03-25 גאבר נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית. לכתבי בית הדין באתר באגודה לזכויות האזרח.

למחסום למטה (160) לחכות בתור, להסתובב לג'אבל ג'והר, ולחזור ולעלות למעלה. אלה ילדים קטנים, הם לא יכולים ולא בטוח להם לעשות את הדרך הזאת לבד בכלל. זה בערך 4 קילומטר באזור מתוח מאוד. לבנאדם מבוגר, זה ייקח 35 דקות. בית ספר זי'אד ג'אבר הוא בית ספר ממשלתי. האפשרות האחרת היא בתי ספר פרטיים. אין לי יכולת לממן זאת... המצב הכלכלי קשה... לכן הילדים לא הולכים לבית ספר. אבל אנחנו לא רוצים שהילדים יישארו בבית ולא ילמדו. חבל על העתיד שלהם."

דוגמה נוספת: בין החודשים פברואר לאפריל 2025 נסגר מחסום תיאסיר הממוקם בצפון הגדה, באזור שבין שטח B לשטח C. הצבא הצדיק את הסגירה באירוע ביטחוני. בתי הספר באזור שבשליטה פלסטינית מעבר למחסום משרתים את כלל תלמידי האזור, ובהם תלמידים שמגיעים מכפרים וקהילות מבודדים בבקעה בשטח C. סגירת המחסום פגעה בתנועה של יותר מ-60 אלף בני אדם, בהם כ-140 תלמידות, תלמידים ואנשי חינוך שנאלצו להשתמש במסלול חלופי, דרך מחסום אל-חמרה, שהאריך את הדרך בלפחות 90 דקות. שעות פתיחת המחסום היו כרוכות בחוסר וודאות רב. תושבים דיווחו כי הם יכולים להמתין במחסום שעה או שעתיים, ושם לא יספיקו לחצות אותו לפני שייסגר הם נאלצים לשוב על עקבותיהם. בתקופת הסגירה המלאה, חלק ניכר מהתלמידים ומאנשי הצוות לא הצליחו לעמוד בזמן, בעלות ובחוסר הוודאות הכרוכים במסלול החלופי, דבר שהוביל לביטול של ימי הלימוד המעטים שהתקיימו במהלך השבוע במתכונת ההפעלה החלקית של בתי הספר.²²

הנאא פקהא, תושבת צפון בקעת הירדן ואם לארבעה תלמידים:

"במהלך רוב הסמסטר הקודם הילדים היו בבית לתקופות ארוכות בגלל השביתות, המלחמה ומתקפות מתנחלים. לאחר מכן הם למדו שלושה ימים בבית הספר ויומיים בזום. גם בימים שבהם אמורים להתקיים לימודים, סגירת המחסומים יכולה למנוע מהאוטובוס להגיע או להביא לכך שהילדים נשלחים הביתה באמצע היום. היו גם מקרים שבהם ילדים ומורים הצליחו לחזור לבתיהם רק בשבע או שמונה בערב.

תוכנית הלימודים צומצמה מאוד. יש ספרים שכמעט לא נעשה בהם שימוש, ואני מודאגת במיוחד מכך שילדיי כמעט אינם לומדים אנגלית. אין לנו אפשרות לשלם למורה פרטי.

לפעמים אני אומרת לילדים הצעירים שהמורה נתן להם שיעורי בית בחשבון, גם כשלא נתן, כדי לגרום להם להמשיך לתרגל. אני רואה שהיכולת שלהם ללמוד ברצף נחלשה: הם מתקשים יותר בחשבון וכמעט אינם מתרגלים כתיבה.

גם זום אינו תחליף. ארבעה ילדים משתמשים אצלנו באותו חיבור אינטרנט ויושבים באותו חדר. קשה להם להתחבר וקשה עוד יותר להתרכז. כשגם בתי הספר וגם המשפחות חסרים משאבים, הילדים עצמם מתחילים להרגיש שלימודים הם משהו שדורש אמצעים שאין להם."

רביע בדור, מורה להיסטוריה, סגן מנהל ורכז מקצוע ההיסטוריה בבתי ספר ציבוריים באזור רמאללה:

"בית הספר שבו אני עובד הוא מהגדולים ברמאללה. בכל כיתה לומדים 30-40 תלמידים, וכמאה נוספים ממתנים להתקבל. יותר ויותר הורים אינם יכולים עוד לממן בית ספר פרטי.

²² OCHA, Humanitarian Situation Update #270 | West Bank, 13 March 2025

לצד המצוקה הכלכלית, גם המצב הביטחוני משפיע מאוד על הלימודים. נסיעה שבעבר ארכה לי כרבע שעה אורכת כיום לעיתים שעה. כשאני צריך להגיע מוקדם, אני מעדיף לפעמים ללון ברמאללה, כי אי אפשר לדעת אם המחסום יהיה פתוח למחרת. גם תלמידים רבים עוברים שניים או שלושה מחסומים בדרך לבית הספר ומגיעים מותשים וחסרי יכולת להתרכז.

בגלל מיעוט ימי הלימוד, המורים מצמצמים את החומר ומנסים ללמד רק את הבסיס. במקביל, רבים מהתלמידים הבנים נמצאים תחת לחץ לעבוד ולסייע למשפחה. הם רואים אחים וקרובים שסיימו לימודים ונשארו מובטלים ושואלים מה הטעם להמשיך. בבית הספר שלי, בעקבות צמצום ימי הלימוד, כ-70% מהתלמידים עובדים במשרה חלקית לצד הלימודים.

חוסר ביטחון ואלימות צבאית ולאומנית

הפגיעה בזכות לחינוך כתוצאה מאלימות של מתנחלים ושל חיילים אינה מתמצה באירועים שבהם ילדים מותקפים במישרין או אינם מצליחים להגיע לבית הספר. ועדת החקירה הבינלאומית העצמאית של האו"ם תיארה את השפעתה המצטברת של האלימות בגדה על ילדים במונח "אלימות איטית": פגיעה הדרגתית ומתמשכת בגוף ובנפש, הנוצרת מחיים בתוך מציאות של חוסר ביטחון כרוני, מחסור ופחד, גם בהיעדר אירוע אלים נקודתי.²³ במציאות כזו פעולות שגרתיות של ילדות – ובהן היציאה מהבית, משחק וההליכה לבית הספר – הופכות בעצמן למקור של סיכון ומתח. הפגיעה בחינוך מתחילה אפוא עוד לפני ששערי בית הספר נסגרים: כאשר ילד חושש לצאת לדרך, כאשר הורה חושש לשלוח אותו, וכאשר הפחד והדריכות מלווים אותו גם אל תוך הכיתה, עצם האפשרות ללמוד ברצף, להתרכז ולהתפתח נשחקת.

אלימות מתנחלים

מאז 2023 מתועד דפוס חוזר של כניסת מתנחלים לבתי ספר, תקיפת תלמידים ומורים, השחתת כיתות וציוד, אימים והפחדה, חסימת דרכי גישה ופגיעה בתשתיות חינוך. כך למשל, בספטמבר 2024 פרצו מתנחלים לבית הספר היסודי באל-מוערג'את מזרח במהלך יום הלימודים ותקפו שתי מורות במקלות; מנהל בית הספר ואדם נוסף נעצרו על ידי הצבא.²⁴ בדצמבר אותה שנה נפגע ילד בן 12 מא-לובן א-שרק'יה מרכב שנהג בו מתנחל בעת שיצא מבית הספר, ושלוש תלמידות נוספות דיווחו כי הנהג ניסה לפגוע גם בהן.²⁵ במרץ 2025 פרצו מתנחלים, יחד עם הצבא, לבית הספר בג'נבא שבמסאפר יטא והשחיתו חלונות, שולחנות וציוד אלקטרוני.²⁶

במקומות אלה הפגיעה אינה מסתיימת באירוע התקיפה עצמו: החשש מפני אלימות מתנחלים בדרך לבית הספר או בתוכו גורם להיעדרויות, משבש את שגרת הלימודים ולעיתים מביא לסגירת בתי ספר ואף לעזיבת הקהילה. על פי נתוני המתאם ההומניטרי (OCHA), מתוך כ-60 קהילות פלסטיניות שנעקרו במלואן בעקבות התקפות מתנחלים חוזרות והגבלות גישה, בעשר קהילות פעלו בתי ספר שננטשו בעקבות עקירת התושבים; שמונה מהם הושחתו לאחר מכן, שניים נהרסו.

אריג' ס', מורה לחינוך גופני לתלמידים בני 12-16 בבית ספר ציבורי בעוורתא ואם לארבעה:

"הכפר שלנו נמצא באזור שסובל מאלימות מתנחלים. בתקופות של סגר ומתקפות התקיימו מרחוק רק שיעורים שנחשבו חיוניים כמו מדעים, חשבון ושפות. מקצועות

²³ Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel, "The essence of childhood has been destroyed", A/HRC/62/CRP.2, 18 June 2026, para. 252.

²⁴ OCHA, Humanitarian Situation Update #219 | West Bank, 18 September 2024.

²⁵ OCHA, Humanitarian Situation Update #248 | West Bank, 19 December 2024.

²⁶ OCHA, Humanitarian Situation Update #281 | West Bank, April 2025.

כמו אמנות, מוזיקה וחינוך גופני בוטלו. כך הילדים מאבדים לא רק חומר לימודי, אלא גם חלקים אחרים וחשובים של המסגרת הבית-ספרית.

לפני אוקטובר 2023 הייתי מגיעה לבית הספר בתוך 10-15 דקות. כיום הדרך יכולה להימשך יותר משעתיים בגלל סגירת מחסומים, ולעיתים המורים אינם מצליחים להגיע כלל. באחד הימים חזרתי הביתה רק ב-1:30 בלילה. היו גם מקרים שבהם מתנחלים נכנסו לעוורתא ושערי בית הספר ננעלו במשך שעות כשהתלמידים והצוות בפנים. הילדים היו מפוחדים ודאגו למשפחותיהם. אי אפשר ללמוד במצב כזה.

אני מרגישה שתלמידים מעדיפים לפעמים לא להגיע לבית הספר כדי לא לסכן את עצמם. גם כשמורה מצליח להגיע לאחר שנתקל באלימות או באיומים בדרך, לא תמיד הוא נמצא במצב שמאפשר לו לעמוד מול כיתה וללמד.

הלמידה מרחוק אינה פתרון של ממש. בבתים רבים כמה ילדים חולקים מחשב וחיבור אינטרנט חלש. לפעמים ילד משתתף רק בחצי שיעור כדי שאחיו יוכל להשתמש במחשב בחצי השני. גם ההורים מנסים להשלים בבית את מה שלא נלמד, אבל לא לכל משפחה יש זמן, ידע או אמצעים לעשות זאת".

מונתסר אבו אל-כבאש, תושב אזור טובאס ואב לחמישה ילדים:

"כל ילדי הכפר לומדים בבית ספר ציבורי בעין ג'בלה, כארבעה קילומטרים מכאן. מאז שהוצב מחסום בכניסה לכפר באפריל 2026, עצם ההגעה לבית הספר הפכה לבעיה. מתנחלים נמצאים באזור תוקפים ילדים ורודפים אחריהם. כאשר חיילים נמצאים במחסום, הם אינם מאפשרים לתלמידים לעבור ברגל ואומרים שעליהם להגיע ברכב.

בסמסטר האחרון הילדים נשארו כמעט חודש ללא לימודים, ובפועל למדו פחות מיומיים בשבוע. הם מפחדים ללכת לבית הספר ולעיתים מסרבים לצאת מהבית. אם לא יהיה אוטובוס שיסיע אותם, אני חושש שרבים לא יגיעו גם בשנת הלימודים הקרובה ושחלקם עלול לנשור.

גם למידה מרחוק אינה אפשרות עבורנו, משום שאין לתלמידים מחשבים ואמצעים מתאימים. אני מודאג במיוחד מהילדים הצעירים. כשילד מפסיד את השנים שבהן הוא אמור לרכוש קריאה וכתבייה, קשה מאוד להשלים אחר כך את מה שאבד. לא בכל בית יש מבוגר שיכול ללמד אותו".

פעילות צבאית, פשיטות, עקירה כפויה

סבבי אלימות צבאית, פשיטות צבאיות, הריסות ופינויים השפיעו גם הם על זכותם של ילדים לחינוך. במהלך שנת הלימודים 2024-2025 תועדו 2,040 אירועים אלימים או צבאיים הקשורים בפגיעה בחינוך, אשר פגעו ב-541 בתי ספר וב-84,749 תלמידים.²⁷ מחצית מהאירועים התרחשו בשטח C.²⁸ ב-2024 לבדה 109 בתי ספר הותקפו או הושחתו, 85 תלמידים ושלושה מורים נהרגו, מאות נפצעו ו-149 תלמידים נעצרו.²⁹

²⁷ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), Flash Appeal for the Occupied Palestinian Territory 2026 (December 16, 2025) page 38.

²⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), Flash Appeal for the Occupied Palestinian Territory 2026, 16 December 2025, p. 38.

²⁹ Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel, "The essence of childhood has been destroyed": Israel's

בין האירועים תועדו כניסת כוחות לבתי ספר, ירי בתוך בתי ספר או בסביבתם, מעצר תלמידים ואנשי צוות, חסימת גישה וסגירת מוסדות בעקבות מבצעים צבאיים. במהלך אותה שנת לימודים לבדה תועדו 72 מקרים שבהם הצבא נכנס לשטח בתי ספר.³⁰ ב-10 בספטמבר 2025, למשל, מבצע צבאי שנמשך כארבע שעות בדרום-מזרח ג'נין הביא לסגירתם של 33 בתי ספר ממשלתיים וגן ילדים אחד. כ-12 אלף תלמידים איבדו יום לימודים.³¹

מוחמד ברגותי, תושב ביר זית, מורה למתמטיקה בכיתות י'-י"ב בבית ספר ציבורי בבית רימא:

"אחרי אוקטובר 2023 נהרג אחד מתלמידינו, תלמיד אחר נעצר וכמה נוספים נפצעו – הכול בכיתה אחת ובתוך חודשים ספורים. במציאות כזאת אי אפשר לצפות מהתלמידים להניח בצד את מה שקורה סביבם ולהתרכז במתמטיקה או בשפה.

אני רואה תלמידים שנשחקו נפשית ואיבדו את תחושת התכלית שבלימודים. הם מחפשים עבודה ויציבות במקום ללמוד, משום שהם מרגישים שאין סיבה ללמוד אם ממילא אין להם עתיד. הפגיעה בחינוך אינה רק תוצאה של המצב הכלכלי; היא קשורה גם לפחד, לאובדן ולמציאות הביטחונית שהתלמידים חיים בתוכה."

הפגיעה הייתה חריפה במיוחד במהלך מבצע "חומת ברזל", שהחל בצפון הגדה ב-21 בינואר 2025. בין 21 בינואר לסוף פברואר עברו 352 בתי ספר ממשלתיים בג'נין, טול כרם, טובאס וסביבתן, שבהם למדו כ-104,540 תלמידים, ללמידה מקוונת או ללמידה באמצעות מטלות בית, בשל חוסר הביטחון ובחלק מהמקרים משום שמבני בתי הספר שימשו משפחות עקורות.³²

בעקבות המבצעים בג'נין ובטולכרם, ועדת החקירה של האו"ם מציינת כי נכון ל-1.9.2025 עשרה בתי ספר של אונר"א בצפון הגדה, ששירתו יותר מ-4,000 ילדים, נותרו סגורים. בירושלים המזרחית, שישה בתי ספר של אונר"א, ששירתו כמעט 800 ילדים, לא נפתחו לשנת הלימודים בעקבות סגירתם בידי הרשויות הישראליות.³³ המעבר ללמידה מרחוק היה חלקי ביותר: מתוך 4,429 תלמידי אונר"א, 4,060 הוגדרו בשלב מסוים כמי שאינם בבית ספר או שלא ברור היכן הם לומדים, ורק 27% מהתלמידים נרשמו ללימודים מקוונים.³⁴

בהערכת צרכים שנערכה על ידי ארגוני הסיוע הומניטרי הפועלים בצפון הגדה ודווחה על ידי המתאם ההומניטרי בפברואר 2025 נמצא, כי קרוב ל-12,000 ילדים שנעקרו ממחנות הפליטים בצפון הגדה נפגעו באופן משמעותי בפן החינוכי והחברתי, וכי בחלק מהמקומות שבהם מצאו מקלט לא היו מרחבי לימוד, ציוד למידה ואף לא תחבורה זמינה לבתי ספר חלופיים. גם לאחר

deliberate targeting of Palestinian children in the Occupied Palestinian Territory since 7 October 2023, A/HRC/62/CRP.2, 18 June 2026, paras. 198–201, 250–253, 364–365.

³⁰ OCHA, *Humanitarian Situation Update #324 | West Bank, September 2025, citing the Education Cluster report of 4 August 2025.*

³¹ OCHA, *Humanitarian Situation Update #324 | West Bank, September 2025.*

³² OCHA, *Northern West Bank Humanitarian Response Update, 21 January–30 April 2025, 11 July 2025.*

³³ Human Rights Council, Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel, "The essence of childhood has been destroyed": Israel's deliberate targeting of Palestinian children in the Occupied Palestinian Territory since 7 October 2023, UN Doc. A/HRC/62/CRP.2, 18 June 2026, para. 200.

³⁴ OCHA, *Northern West Bank Humanitarian Response Update, 21 January – 30 April 2025.*

שחלק מבתי הספר חזרו ללמידה פרונטלית באפריל ובמאי 2026, בתי הספר שבתוך מחנות הפליטים נותרו בלתי נגישים.³⁵

הריסת בתי ספר

נכון לאוגוסט 2026, 84 בתי ספר בגדה המערבית, כולל ירושלים המזרחית, נמצאים תחת צווי הריסה או צווים הנוגעים לחלקים מן המבנה. מתוכם 54 בסכנת הריסה מלאה ו-30 תחת צווים הנוגעים לחלק מהמתחם. בתי הספר הללו משרתים כ-13,000 תלמידים; 74 מהם נמצאים בשטח C ו-10 בירושלים המזרחית.³⁶ 20 בתי ספר, המשרתים כ-1,600 תלמידים, הוגדרו על ידי אשכול ארגוני החינוך כבעלי סיכון גבוה במיוחד לנטישה בשל שילוב של אלימות מתנחלים, הריסות וסכנת עקירה.³⁷ מאז 2023, עקירת קהילות בדואיות וקהילות רועים הביאה כבר לנטישת 10 בתי ספר, ששירתו יותר מ-460 תלמידים; שבעה מהם הושחתו לאחר מכן ושלושה נהרסו, ובהם שניים שנהרסו בידי מתנחלים.

ב-21 באפריל 2026, מתנחלים הרסו את בית הספר היסודי בחמאם אל מלח בצפון בקעת הירדן, בית ספר שנתמך בידי תורמים ושירת כ-60 ילדים. ההריסה התרחשה לאחר חודשים של השחתה ותקיפות, ובמקביל לעקירה מלאה של המשפחות האחרונות שנותרו בקהילה.

ב-9 ביולי 2026, מתנחלים הרסו את בית הספר המשותף בכפר יאנון. בית הספר כבר ננטש לאחר עקירת הקהילה בדצמבר 2025, ושירת קודם לכן 16 תלמידים. OCHA מציין שההריסה חיסלה את מתקן החינוך היחיד של הקהילה, והקטינה עוד יותר את האפשרות לשיבת התושבים.

ב-4 באוגוסט 2026, הרשויות הישראליות הרסו שלושה מבנים בבית הספר המעורב בשעב אל בוטום במסאפר יטא – שני חדרי מנהלה ומחסן. המבנה המרכזי של בית הספר נותר עומד, אך גם הוא עדיין נתון לצו הריסה. ההריסה השפיעה על 54 תלמידי בית ספר וגן ו-14 אנשי צוות חינוכי. נכון לסוף אוגוסט, שיקום המקום והסדרת חלופות לימוד עדיין היו מעוכבים בשל הסיכון להריסה נוספת.

לגבי בית הספר היסודי א-ריפעאיה מדרום לחברון, המשרת 175 תלמידים, ביולי 2026 נדחה ערעור נגד ההריסה והוא הוגדר בסכנה מיידית; ב-21 ביולי ניתן צו ביניים זמני המעכב את ההריסה עד להמשך ההליך.

גם בית הספר "זיף" לבנות במסאפר יטא, המשרת 253 תלמידות, נמצא בהליכי הריסה. ערעור שהוגש על החלטת ההריסה נדחה. גם כעת, נעשים מאמצים רבים למניעת ההריסה בין היתר באמצעות הליכים משפטיים.

הריסה של בית ספר אינה רק אבדן של מבנה ומשאבים: היא עלולה לחייב ילדים לעבור מרחקים גדולים יותר בדרכם למוסדות חינוך, להביא להפסקת לימודים, ובקהילות הנתונות ממילא ללחצי עקירה – להחליש עוד יותר את האפשרות הקהילה לשרוד.

³⁵ שם

³⁶ OCHA, Humanitarian Situation Report, 7 August 2026.

³⁷ OCHA, Humanitarian Situation Report, 23 July 2026.

הזכות לחינוך, חובותיה של ישראל ככובש זכויותיהם של ילדים מוגנים לחינוך בשטח כבוש

הזכות לחינוך מעוגנת במשפט הבינלאומי כזכות יסוד. סעיף 13 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות מחייב להבטיח חינוך יסודי חובה וחינם ולהנגיש בהדרגה גם חינוך תיכוני. ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות הבהירה, כי מימוש הזכות אינו מסתכם בקיומו הפורמלי של בית ספר: החינוך צריך להיות זמין, נגיש, ומותאם לצרכי הילדים. בכלל זאת נדרשים מוסדות חינוך מתפקדים, מורות ומורים מוכשרים שתנאי עבודתם מאפשרים להם ללמד, וגישה פיזית וכלכלית לחינוך ללא אפליה. הוועדה הדגישה, כי הידרדרות בתנאי עבודתם של מורים עלולה כשלעצמה להוות מכשול משמעותי למימוש זכותם של התלמידים לחינוך.³⁸

האיסור על אפליה חל גם על מימוש הזכות לחינוך. האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל הצורות של אפליה גזעית מחייבת מדינות להבטיח, ללא אפליה מחמת גזע, צבע, מוצא לאומי או אתני, שוויון בהנאה מזכויות האדם, ובכללן במפורש הזכות לחינוך ולהכשרה (סעיפים 2 ו-5(e)(v) לאמנה). בחוות דעתו משנת 2024 קבע בית הדין הבינלאומי לצדק כי משטר ההגבלות הכולל שמטילה ישראל על פלסטינים בשטח הכבוש מהווה אפליה מערכתית, בין היתר על בסיס גזע או מוצא אתני, בניגוד לסעיף 2 לאמנה; עוד נקבע, שההפרדה הכמעט מלאה בין האוכלוסייה הפלסטינית לבין המתנחלים בגדה ובירושלים המזרחית מפרה את סעיף 3 לאמנה.

חובות אלה חלות גם על פעולותיה של ישראל בשטח הפלסטיני הכבוש. בחוות הדעת בעניין גדר ההפרדה קבע בית הדין הבינלאומי לצדק כי האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות חלה על ישראל בשטח הכבוש. בית הדין התייחס במפורש להעברת סמכויות לרשות הפלסטינית במסגרת הסכמי אוסלו וקבע כי גם בתחומים שניהולם הועבר לרשות, על ישראל להימנע מהצבת מכשולים בפני מימוש הזכויות המוגנות באמנה. באותה חוות דעת קבע בית הדין כי הגדר והמשטר הנלווה לה פגעו, בין היתר, במימוש הזכות לחינוך.³⁹

לכך מצטרפות חובות מיוחדות מכוח דיני הכיבוש. סעיף 50(1) לאמנת ז'נבה הרביעית קובע כי הכוח הכובש, בשיתוף "הרשויות הלאומיות והמקומיות", יאפשר את פעולתם התקינה של המוסדות המיועדים לטיפול בילדים ולחינוכם. בחוות דעתו משנת 2025 חזר בית הדין הבינלאומי לצדק על הקשר בין חובה זו לבין הזכות לחינוך: החובה לפי סעיף 50 לאמנת ז'נבה הרביעית משלימה את חובותיה של ישראל מכוח סעיף 13 לאמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות ומכוח סעיפים 28-29 לאמנת האו"ם בדבר זכויות הילד.⁴⁰

האמנה בדבר זכויות הילד מחייבת להבטיח חינוך יסודי חינם לכלל הילדים, ובמקביל לנקוט צעדים לעידוד נוכחות סדירה בבתי הספר ולהפחתת נשירה ממוסדות החינוך. האמנה מגדירה את מטרות החינוך באופן רחב: פיתוח אישיותו, כישורונותיו ויכולותיו של הילד עד למיצוי מלוא הפוטנציאל שלו והכנתו לחיים בעלי משמעות בחברה. הפגיעה המתוארת בדוח – אובדן חוזר של ימי לימוד, חוסר יכולת להגיע לבתי הספר, מעבר ללמידה מרחוק שאינה נגישה לכל, פגיעה בשכר המורים, סגירת

³⁸ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, art. 13; UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant)*, UN Doc. E/C.12/1999/10, 8 December 1999, paras. 6–9, 27.

³⁹ International Court of Justice, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, p. 136, paras. 112–113, 134.

⁴⁰ Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949, art. 50(1); ICJ, *Obligations of Israel in relation to the Presence and Activities of the United Nations, Other International Organizations and Third States in and in relation to the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 22 October 2025, para. 157.

מוסדות חינוך והריסתם – אינה מתארת רק פגיעה בתפקודה של מערכת ציבורית. היא נוגעת לליבת הזכות של ילדות וילדים לחינוך.⁴¹

העברת האחריות לניהול מערכת החינוך לרשות הפלסטינית אינה מתירה לישראל להתנער מן ההשלכות של פעולותיה שלה על אותה מערכת. ישראל חייבת, לכל הפחות, לא ליצור מכשולים הפוגעים במימוש הזכות לחינוך; וככוח הכובש מוטלת עליה גם חובה מיוחדת לאפשר את פעולתם התקינה של מוסדות החינוך. כאשר הגבלות תנועה מונעות מתלמידים ומורים להגיע לבית הספר, פעילות צבאית משבשת את הלימודים, מתנחלים מהלכים אימים ומשבשים את פעילות מוסדות החינוך ואת היכולת להגיע אליהם, בתי ספר נהרסים או עומדים בסכנת הריסה, וצעדים ישראליים תורמים באופן משמעותי למשבר הפיסקלי שמונע תשלום סדיר למורים וקיום שבוע לימודים מלא – לא מדובר רק בתוצאות עקיפות של מצב פוליטי וביטחוני. אלה צעדים שיש לבחון לאור חובותיה המשפטיות של ישראל להימנע מפגיעה בחינוך ולאפשר למערכת המשרתת את האוכלוסייה המוגנת לפעול באופן תקין.

סיכום

את המחיר של המציאות המתוארת בדוח משלמים היום מאות אלפי ילדות וילדים, והוא ימשיך ללוות אותם עוד שנים רבות. הנזק אינו מסתכם בשיעורים שלא התקיימו או בחומר לימוד שלא נלמד. לילדים הפלסטינים בגדה אין שנים אחרות שבהן יוכלו להיות שוב בני שש, עשר או שש-עשרה. הילדות שלהם מתרחשת עכשיו, וגם החובה להגן על החינוך שלהם היא חובה המתקיימת עכשיו.

פערי ידע אפשר אולי לצמצם; שנות ילדות, תחושת ביטחון ואמון בעתיד אי אפשר להשיב. כאשר ילדים שוב ושוב אינם יכולים להגיע לבית הספר, כאשר מוסדות חינוך נסגרים, נהרסים או מתרוקנים מתלמידיהם, וכאשר שגרת הלימודים עצמה הופכת לחריגה – אי אפשר עוד לדבר על הזכות לחינוך במובנה הממשי.

לישראל אחריות ישירה למציאות הזאת. האחריות אינה מסתיימת בכך שמשרד החינוך הפלסטיני הוא שמפעיל את בתי הספר. מי ששולט במרחב, בתנועה, במשאבים ובתנאים שבתוכם מערכת החינוך נדרשת לפעול, נושא גם באחריות לתוצאות של המדיניות שהוא מפעיל. הפגיעה במערכת הכלכלית הפלסטינית מובילה להפרה נרחבת של זכויות האדם של האוכלוסייה הכבושה ומקימה לישראל חובה מוגברת – לחדול ממיטוט כלכלי של הרשות ולסייע בשיקום התשתיות והשירותים הציבוריים כמידת הנזק שנגרם על ידה.

המשך המצב הזה פירושו השלמה עם פגיעה בדור שלם של ילדים פלסטינים ועם צמצום שיטתי של האפשרויות הפתוחות בפניהם בעתיד. את הפגיעה הזאת אפשר וצריך לעצור עכשיו. לילדים האלה אין אפשרות להמתין להסדר מדיני, לשינוי נסיבות או ליום שבו יהיה נוח יותר להגן על זכויותיהם. הילדות שלהם מתרחשת עכשיו.

⁴¹ Convention on the Rights of the Child, arts. 28(1)(a)–(e), 29(1)